

SVATÉ SCHODY V RUMBURKU A JEJICH RESTAUROVÁNÍ V LETECH 2007–2011

EVA FRANCOVÁ

Obr. 1. Rumburk, pohled z ambitu na ústí hlavního i obou bočních schodišť Svatých schodů. Foto: Eva Francová.

Svaté schody s kaplí Kalvárie jsou součástí areálu loretánské kaple a přílehlého kapucínského kláštera v Rumburku. Areál loretánské kaple tvoří samotná Svatá chýše,¹ umístěná v obdélném rajském dvoře, který obíhá křížová chodba, v rozích doplněná o kaple. Osový protějšek vstupnímu patrovému frontispiciu tvoří objekt Svatých schodů s kaplí Kalvárie. Do prostoru křížové chodby se otevírá trojice valeně sklenutých schodišť, přičemž ústřední širší Svaté schody, určené k výstupu po kolenou, doplňují boční užší schodiště. Obě stěny ústředního schodiště jsou prolomeny dvojicí segmentově klenutých nik s polopostavami pokřikujících Židů a skupinou Ecce Homo, od klečících věřících jsou přitom odděleny dřevěným balustrovým zábradlím. Trojice schodišť ústí do kaple Kalvárie sklenuté třemi poli plackové klenby dělenými pasy. Stěny i stropy schodišť i kaple jsou malířsky pojednány v souladu s ikonografickou náplní prostoru

¹ Svatá chýše (Santa casa), nebo také Loreta – dům Svaté rodiny, který byl dle legendy anděly přenesen z Nazareta k italskému Loretu. Napodobeniny Svaté chýše se stavěly po celé Evropě. Přehled lorety v Českých zemích viz Jan BUKOVSKÝ, *Loretánské kaple v Čechách a na Moravě*, Praha 2000.

Svatých schodů a kaple Kalvárie (více níže). Ideově Svaté schody doplňují nízké klenuté prostory se vstupem z křížové chodby, které se nacházejí po stranách Svatých schodů – prostor ve starší německé literatuře označovaný jako Kristův žalář (jedná se však o scénu Posmívání Kristu)² a Boží hrob.

Historii areálu loretánské kaple v Rumburku se již věnovalo několik autorů, proto se jí budeme věnovat jen ve stručnosti. V letech 1683–1694 nechal kníže Antonín Florian z Lichtenštejna, vybudovat kapucínský klášter. Základní kámen rumburské Svaté chýše byl položen 9. září 1704 a k vysvěcení stavby dle plánů Lucase von Hildebrandta došlo o tři roky později. Až v letech 1743–1755 byl areál doplněn o křížovou chodbu se vstupním frontispiciem a dvěma kaplemi v rozích severního křídla. Kaple Kalvárie se Svatými schody byla zřízena jen provizorně a k jejich dokončení došlo až v rozmezí let 1767–1770. Kaple zároveň sloužila jako dvanácté zastavení křížové cesty. Stavební vývoj celého areálu Lorety pak byl dokončen až v 19. a 20. století, kdy byly k jižnímu

² Ježíš Kristus sedí spoutaný, bez trnové korony, okolo stojící postavy v ruce svíraly hole, kterými Krista bily. Viz Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 117.

Obr. 2. Rumburk, pohled ústředním schodištěm Svatých schodů směrem k oltáři Kalvárie. Foto: Eva Francová.

křídlu křížové chodby přistavěny kaple Nejsvětější Trojice v roce 1890 a kaple sv. Josefa v letech 1929–1932.³

Obdobně, jako se stavěly napodobeniny Svaté chýše, stavěly se i napodobeniny Svatých schodů. Jejich vzor stál při letním lateránském papežském paláci v Římě. Osmadvacet mramorových stupňů, po kterých měl kráčet Ježíš Kristus, když stoupal k Pilátu Pontskému, měla do Říma převézt sv. Helena již v roce 326. Už od středověku se tyto stupně, na něž měly dopadnout kapky Kristovy krve, těšily velké úctě, ale skutečný nárůst jejich uctívání započal až po roce 1589, kdy byly v rámci přestavby paláce v Lateránu zakomponovány jako schodiště před soukromou kapli papežů (Sancta Sanctorum), kde byly uchovávány nejzácnější relikvie.⁴ Podél ústředního schodiště byla postavena ještě dvě postranní schodiště. Toto řešení, různě modifikované, pak bylo často napodobováno. V Čechách patřily k neznámějším Svaté schody v Jaroměřicích nad Rokytnou (zbořeno), v poutním areálu Hory Matky Boží v Dolní Hedeči u Králíků (zde ve formě jen jednoho schodiště), umělecky nejceněnější v kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově v Praze, v minoritském klášteře v Brně (opět jen jedno schodiště), františkánském klášteře v Olomouci (průčelí odbouráno, interiér přebudován pro

jiné účely), při kostele Nanebevzetí Panny Marie v Krupce či v areálu augustiniánského klášteře v České Lípě.

Malířská a sochařská výzdoba rumburských Svatých schodů nevybočuje z ikonografických schémat, která se tradičně váží ke Svatým schodům – klenby Svatých schodů i kaple Kalvárie pokrývají výjevy, které odkazují k oběti Ježíše Krista na kříži, jeho vítězství nad smrtí a příslibu Posledního soudu, malířskou výzdobu doplňuje sochařská výzdoba v podobě skupiny Ecce Homo a řady rozběsněných Židů.⁵ Vše vrcholí hlavním oltářem Kalvárie.

Stěny a klenba postranních schodišť Svatých schodů v Rumburku jsou bez figurální výmalby. Na stěnách se nachází iluzivní sloupová architektura, na klenbách jsou dvě spojená zrcadla po obvodu zdobená stylizovanými rostlinnými úponky a v rozích rokajovým ornamentem. V podélné ose se v čele a v místě spojení nacházejí rokajové kartuše. Při ústí bočních schodišť do prostoru kaple Kalvárie jsou na iluzivně provedeném pilastru nesoucím klenební pas provedeny iluzivní niky se sochami čtyř evangelistů. Evangelisté drží v ruce svitek s odkazem na kapitolu z jejich evangelia. Evangelisté Jan a Matouš při levém schodišti (při pohledu z kaple) – Jan 20, Matouš 21. Evangelisté Marek a Lukáš při pravém schodišti – Marek nečitelný, Lukáš 3. Klenba hlavního schodiště je při patě zdobena iluzivním kovovým subtilním zábradlím, nad kterým je znázorněn kříž na hvězdném nebi,

³ Podrobněji k historii areálu a jeho stavebnímu vývoji viz Nataša STEINOVÁ, *Rumburská Loreta čili marnost nad marnost a nic než...?* Rumburk 2000; Mojmir HORYNA – Luboš LANCINGER, *Projektant a stavební vývoj Lorety v Rumburku*, in: Umění, ročník XXV, 1977, s. 161–168.

⁴ Martin ELBEL, *Budování poutního místa. Svaté schody při františkánském klášteře v Olomouci*, in: Folia Historica Bohemica 20, 2000, s. 216.

⁵ Když Pilát Pontský nechal předvést Ježíše k soudu, přesvědčen o jeho nevině, představil jej přihlížejícím Židům, jako jejich krále. Oni se však dali do křiku a volali po jeho ukřižování. Viz Jan 19, 13–15.

Obr. 3. Rumburk, Svaté schody, oltář Kalvárie. Foto: Eva Francová.

nesený anděly a doprovázený anděly s nástroji Kristova umučení a anděly troubícími na trouby.⁶ Na segmentu čela klenby při pohledu z kaple Kalvárie se nachází latinský nápis s chronogramem 1843: VeXILLVMpIIRegIs/ILLaDieVnICaspetVlrtVs.⁷ Na klenbovém pase, oddělujícím klenbu ústředního schodiště od kaple Kalvárie, je pak znázorněn druhý příchod Krista. Žehnajícím Kristus vystupuje z duhy, při patě klenbového pasu jej na jedné straně doplňuje archanděl Michael s váhami k vážení duší a na druhé straně anděl s nápisovou páskou s textem *In Cruce Redemptio*. Na centrální klenbě Kalvárie je výjev s Bohem Otcem a Duchem svatým v nebi mezi anděly, s otevřenými náručemi – vítající zmrtevýchvalého Krista (není na výjevu), který se obětoval na kříži. Na bočních klenbách se vlevo (při pohledu od schodiště) nachází

výjev s obětí Noema předznamenávajícími obětí Krista a vpravo archanděl Michael bojující se zlem (Zj 12,7).

Z původního vybavení kaple se mnoho nedochovalo, momentálně je instalován pouze hlavní oltář s kalvarijní skupinou – ukřižovaným Kristem, Pannou Marií a sv. Janem Evangelistou a dvěma lotry. Pozadí oltáře tvoří dřevěné deštění s iluzivní architekturou, ve vrcholu se nachází malovaný hebrejský nápis odkazující na žalm 22.⁸ Oltářní menza je pojata jako pohled skrz mřížku na plasticky ztvárněné duše mezi plameny v očištění. Z bočních oltářů zbyla jen torza a momentálně nejsou osazeny.⁹

Současná podoba prostoru Svatých schodů a kaple Kalvárie ale neodpovídá stavu po vysvěcení v roce 1770. Z provedených restaurátorských průzkumů vyplývá, že nejstarší pojetí kaple bylo mnohem prostší, stěny kaple byly jednoduše členěny linkami imitujícími pilastry a výplně. Na klenbách kaple se nacházela rostlinná dekorativní výmalba (nacházející se i v jedné přemalbě). Vše bylo provedeno technikou *secco*. Na klenbě ústředního scho-

⁶ Nástroje Kristova umučení se objevují například i na Svatých schodech v minoritském klášteře v Brně. Zde ovšem jako součást sochařské výzdoby – jednotlivé nástroje nesou andělé lemující schodiště. Nástroje Kristova umučení – *arma Christi* – se objevují v rukou andělů na vobrazení Posledního soudu. Viz Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 169.

⁷ Písmeno „p“ ve slově *spes* bylo špatně čitelné a je možné jej číst i jako malé u (resp. v), ovšem pouze s písmenem „p“ dává nápis smysl: *vexillum pii regis/illa die unica spes et virtus* – praporec požehnaného krále / v onen jedinečný den naděje a síla. Přičemž se jedná o odkaz na praporec (korouhev), který je zobrazován, jak jej drží Kristus v okamžiku Zmrtvýchvstání. Pod korouhví se znamením kříže měl také zvítězit Konstantin v bitvě proti Maxentiovi v bitvě u Milvijského mostu (312). Jedinečný den může odkazovat na den Zmrtvýchvstání či ke „dni Páně“ Poslednímu soudu, kdy Kristus přijde ve stejné slávě, s jakou vstoupil po svém Zmrtvýchvstání na nebesa. Viz Jan ROYT, *Slovník biblické ikonografie*, Praha 2006, s. 239.

⁸ Konkrétně část verše 17 – „*sápu se jako lev na mé ruce a nohy*“. V této části verše byl v překladu Starého zákona do řečtiny ze 3. století př. Kr. (Septuaginta) chybně přeložen hebrejský výraz *jako lev* a uváděl sloveso *probodli*. Konec verše pak zněl: *probodli moje ruce a nohy*. Uváděno takto i v Bibli Kralické. Považováno za předpověď Kristova ukřižování. Zároveň začátek druhého verše žalmu 22: „*Bože můj, bože můj, proč jsi mě opustil*“ měl na kříži pronést Kristus (Mk 15, 34; Mt 27, 46). Z něj je v nápisu Rumburku citována pouze první část.

⁹ Na jednom z bočních oltářů umístěna podněgotická socha Piety, která dočasně přemístěna do depozitáře. Více k Pietě viz Nataša STEINOVÁ, *Rumburská Loreta čili marnost nad marností a nic než...?*, Rumburk 2000, s. 103–104, Lubomír TURČAN, *Gotická plastika na Děčínsku, Děčín 1993*, s. 22, 80–81.

Obr. 4. Rumburk, Svaté schody, pohled z kaple Kalvárie do levého bočního schodiště (při pohledu z kaple). Foto: Eva Francová.

diště byl namalován kříž, ovšem bez figur andělů, iluzivní zábradlí u paty klenby bylo provedeno jednodušeji. Pouze po restaurátorském zásahu prezentovaná vrstva na klenbě bočních schodišť (pravděpodobně přemalba z roku 1843) respektovala nejstarší provedení s rokokovými prvky.¹⁰ Vzhledem k problémům s vlhkostí a statikou byly malby v prostoru Svatých schodů, kaple Kalvárie i křížové chodby často opravovány a přemalovávány. První zmínka o výmalbě křížové chodby pochází až z roku 1821 (předtím snad nebyla provedena náročnější výmalba), oproti Svatým schodům a kapli Kalvárie, kde byla provedena jednodušší výmalba pravděpodobně již po jejich dostavění. Ve stejném roce (1821) ovšem proběhla i výmalba těchto prostor a další přemalby následovaly. Nejvýznamnější komplexní přemalba olejovými barvami proběhla v roce 1843, upozorňuje na ni i latinský nápis s chronogramem v prostoru hlavního schodiště. Další přemalby pak následovaly v letech 1853, 1871, 1902–1903. Ovšem k drobnějším zásahům docházelo i jindy: například v roce 1900 zde byly

¹⁰ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorský průzkum – Loreta Rumburk, Svaté schody*, 2007, uloženo v archivu Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem; Jitka MUSILOVÁ – Marek SCHEIB – Adam SOUČEK – Petr ŠAFUS, *Restaurátorská zpráva. Restaurátorské práce - nástěnné a nástropní malby západního schodiště (při čelním pohledu schodiště vpravo), vybrané dřevěné polychromované prvky (výzdoba kaple Kalvárie) v objektu Svatých schodů v loretánské kapli v Rumburku rejstříkové číslo ÚSKP: 19486/5-3864*, 2010, uloženo TAMTÉŽ.

Obr. 5. Rumburk, Svaté schody, výjev Obět Noemova na boční klenbě kaple Kalvárie. Foto: Eva Francová.

provedeny zednické opravy kvůli škodám, které napáchala kanalizace. Při té příležitosti byl renovován i oltář se sochami a relikviáři.¹¹ Samotné schody o osmadvaceti stupních, ukrývající relikvie světců, byly takto mnohokrát opravovány, zejména kvůli přetrvávající vlhkosti.¹²

Změny se dotkly i sochařské výzdoby Svatých schodů. Dřevěné polychromované polopostavy Piláta, Krista a vojáků, tvořící skupinu Ecce Homo, a skupina Židů, jejichž tváře jsou zkarikované do ustrnulého šklebu, byly osazeny ve výklencích schodiště krátce po vysvěcení Svatých schodů. Za jejich autora, který vytvořil i postavy ze scény Posmívání Kristu a z Božího hrobu, bývá označován Elias Dollhopff (1703–1773). Tento malíř z Horního Slavkova vytvořil pro areál rumburské loretánské kaple soubor obrazů zastavení křížové cesty, ovšem jako autora polopostav Židů a ostatních figur jej prameny nezmiňují. Až v roce 1900 je Dollhopffovi přisoudil tehdejší kvadrián Hillarius Pokorný.¹³ Autorství Dollhopffa je zpochybňováno, zejména kvůli jeho profesi malíře a vysokému věku, ve kterém měl sochy vytvořit.¹⁴ Osud soch Židů ovšem nebyl jednoduchý, v roce 1900 byly ze schodiště odstraněny, stejně jako deskové výplně v jejich pozadí. O rok později byly čtyři polopostavy Židů (a zároveň pět Dollhopffových obrazů z křížové cesty) prodány za účelem získání prostředků na renovaci kaple Jezulátka. V roce 1928 bylo 12 postav Židů předáno muzeu a na Svatých schodech byla o dva roky později insta-

¹¹ Viz Nataša STEINOVÁ, *Rumburská Loreta*.

¹² V roce 1851 výměna 6 schodů, v roce 1894 renovace celého schodiště, v roce 1900 další oprava a v roce 1902 nový nátěr. Viz N. STEINOVÁ, *Rumburská Loreta...*, s. 84.

¹³ Natalie BELISOVÁ, *Otazníky kolem díla Eliase Dollhopffa v Rumburku*, in: *Děčínské vlastivědné zprávy*, ročník XIII, číslo 4, 2003, s. 8.

¹⁴ Více k Eliasu Dollhopffovi viz Natalie BELISOVÁ, *Otazníky...*; Zbyněk ČERNÝ, *Elias Dollhopff (1703–1773) – barokní malíř západních Čech*, in: *Sborník muzea karlovarského kraje* 19, r. 2011, s. 73–163, elektronická verze. Viz <http://www.muzeumcheb.cz/sbornik/obsah/sbor/2011/pdf/Dollhopf.pdf>. [citováno: 18. 4. 2012].

Obr. 6. Rumburk, Svaté schody, archanděl Michael s váhami a plamenným mečem. Výjev se nachází při patě klenebního pasu oddělujícího centrální schodiště od kaple Kalvárie. Foto: Eva Francová.

lována jen skupina Ecce Homo.¹⁵ Při této příležitosti byly pravděpodobně vyrobeny i nové deskové výplně do výklenků s iluzivní architekturou, z nich se nám ale bohužel dochovala pouze jediná. Z pramenů a literatury se již nedozvíme, kdy došlo k návratu Židů do areálu. Bohužel nám není známo původní rozmístění polopostav Židů v jednotlivých výklencích, byť je nám silnou náповědou okosení spodních částí figur, které reaguje na sklon schodiště.

Zmíněná sochařská výzdoba rumburských Svatých schodů nevybočuje, jak již bylo zmíněno výše, z ikonografických témat užívaných v rámci tohoto typu prostoru. Scéna Ecce Homo je častou součástí Svatých schodů. Scéna může být umístěna k patě schodiště (Řím, Dolní Hedeč u Králíků – v obou případech doplněná o sousoší Zrady polibkem), případně je provedena jako výjev na balkóně Pilátova paláce (např. Brno, Krupka, Olomouc, Karlov). Skupinu Ecce Homo ve středním okně mohou v bočních oknech doprovázet pokřikující Židé. Takové řešení bylo například provedeno také na balkónu Svatých schodů pražského kostela Nanebevzetí Panny Marie a sv. Karla Velikého na Karlově. Soubor sedmi figur Židů byl odsud ale již v roce 1789 odstraněn.¹⁶

¹⁵ Viz Natalie STEINOVÁ, *Rumburská Loreta*.

¹⁶ Autorem skupiny Ecce Homo a souboru soch Židů z let 1708–1709 na balkóně Svatých schodů v kostele Nanebevzetí Panny Marie a sv.

Obr. 7. Rumburk, Svaté schody, detail nástropní malby na klenbě ústředního schodiště – andělé s nástroji Kristova umučení. Foto: Eva Francová.

Podobné řešení bylo zvoleno i při výstavbě Svatých schodů v Krupce, které byly přistavěny k tamnímu kostelu Nanebevzetí Panny Marie v letech 1736–1739. Z trojosého průčelí Pilátova paláce předstupuje balkón s figurální výzdobou – skupinu Ecce Homo doplňují polopostavy Židů.¹⁷ Podobně tomu bylo i na průčelí olomoucké kaple Svatých schodů.¹⁸ Na Karlově i v Krupce jsou Svaté schody doplněny i o další figury – sv. Veronika a Kristus u sloupu v případě Karlova a sv. Veronika a Kristus padající pod Křížem v Krupce.¹⁹

V roce 2007, před zahájením restaurátorských prací v prostoru Svatých schodů a kaple Kalvárie, byl stav maleb i polopostav Židů se skupinou Ecce Homo havarijní.²⁰ Malby byly zcela zčernalé kouřem od svíček. Ztvrdlé olejové přemalby ztrácely soudržnost s podkladem a odpadávaly, klenby kaple Kalvárie byly narušeny trhlinami a dřevěné prvky byly napadeny dřevokazným hmyzem. Zejména stav dřevní hmoty v případě polopostav Židů byl velmi špatný. V rozmezí let 2006–2007 byl proveden vstupní sondážní restaurátorský průzkum v prostoru ústředního

Karla Velikého na Karlově je převážně pražský barokní sochař Jan Jiří Šlančovský. Více viz Václav VANČURA, *Jan Jiří Šlančovský*, in: *Umění*, ročník XLII, 1994, s. 141–156.

¹⁷ Více ke Svatým schodům v Krupce viz Vít HONYS, *Svaté schody v Krupce*, in: *Banskoštiavnická kalvárie – perspektivy a revitalizace*, mezinárodní odborné kolokvium a studentský workshop, Bratislava 2008, s. 136–138.

¹⁸ Více k historii olomouckých Svatých schodů viz Martin ELBEL, *Budování poutního místa. Svaté schody při františkánském klášteře v Olomouci*, in: *Folia Historica Bohemica* 20, 2000, s. 215–239.

¹⁹ V Krupce jsou Svaté schody doplněny o výklenky s plastickými výjevy Krista v žaláři a trpící duše v očistci.

²⁰ Restaurátorské práce na objektu Svatých schodů a kaple Kalvárie byly spolufinancovány Ministerstvem kultury České republiky prostřednictvím dotačního Programu na záchranu architektonického dědictví.

Obr. 8. Rumburk, Svaté schody, evangelista Lukáš s odkazem na 3. kapitolu svého evangelia. Foto: Eva Francová.

Obr. 9. Rumburk, Svaté schody, duše v očistci, detail menzy oltáře Kalvárie. Foto: Eva Francová.

schodiště.²¹ Na základě tohoto průzkumu byl vypracován předběžný restaurátorský záměr, který ještě předpokládal sejmutí všech vrstev přemalby na nejstarší vrstvu provedenou technikou secco. Rozšířený restaurátorský průzkum z roku 2007 ovšem změnil původní záměr. Vzhledem k torzálnosti nejstarší vrstvy bylo rozhodnuto prezentovat nejkvalitnější dochovanou souvislou přemalbu s figurálními výjevy (v případě bočních schodišť bohatá iluzivní architektura). Z velké míry se jedná o přemalbu, která je datovaná chronogramem latinského nápisu do roku 1843 a je zachycená i prameny.²² Dataci této vrstvy do 19. století potvrdily i výsledky laboratorní analýzy pigmentů.²³ V případě bočních klenebních polí v kapli Kalvárie bylo zjištěno, že jsou provedeny jinou technikou (mastná tempera) a jiným autorem než centrální výjev.²⁴ Je možné, že autorem těchto výjevů byl malíř Josef Neumann z Horního Jindřichova, který v letech 1899–1902 (spolu se synem) prováděl výmalbu klenebních polí křížové chodby a v letech 1902–1903 maloval i v prostoru Svatých schodů.²⁵ V roce 2007 bylo zahájeno restaurování nástropní malby v klenbě nad ústředním schodištěm Svatých schodů restaurátorskou společností Brandl.²⁶ Nejprve bylo provedeno upevnění uvolněných partií malby, následně byla klenba očištěna od nánosů sazí a bylo přistoupeno ke snímání mladších olejových přemalby. Po dočištění nejstarší souvisle dochované vrstvy figurální malby z roku 1843 byla v postižených místech provedena napodobivá retuš.

²¹ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorský průzkum...*, 2007.

²² Nataša STEINOVÁ, *Rumburská Loreta...*, s. 104.

²³ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorská zpráva. Loreta Rumburk. Nástropní malba v klenbě nad svatými schody, nástropní malba „Marie přechází přes hory“ na klenbě č. 10 ambitu a rozšířený průzkum výzdoby svatých schodů*, 2007, uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. v Ústí nad Labem.

²⁴ Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorská zpráva. Loreta Rumburk. Postranní klenby, pasy a stěny s dřevěným obložením v kapli Kalvárie na Svatých schodech*, 2009, uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. v Ústí nad Labem, s. 4.

²⁵ Nataša STEINOVÁ, *Rumburská Loreta...*, s. 73–77, 104.

²⁶ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorská zpráva. Loreta Rumburk. Nástropní malba v klenbě nad svatými schody, nástropní malba „Marie přechází přes hory“ na klenbě č. 10 ambitu a rozšířený průzkum výzdoby svatých schodů*, 2007, uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. v Ústí nad Labem.

Obr. 10. Rumburk, Svaté schody, polopostavy Židů ve výklencích stěn centrálního schodiště. Foto: Eva Francová.

V roce 2008 pokračovaly restaurátorské práce na centrálním klenebním poli kaple Kalvárie, na klenebních pasech a polopostavách Židů se skupinou Ecce Homo. Práce opět prováděla společnost Brandl.²⁷ V případě nástropních maleb bylo rozhodnuto postupovat stejným způsobem jako v případě klenby ústředního schodiště a byla prezentována nejstarší souvislá olejová figurální přemalba. Polopostavy Židů a skupina Ecce Homo byly ošetřeny proti dřevokaznému hmyzu, narušená a nesoudržná dřevní hmota byla petrifikována. Byly provedeny dořezy chybějících partií, nevhodné mladší vrstvy polychromie byly sejmuty a byly provedeny retuše.

V roce 2009 pokračovala společnost Brandl restaurátorskými pracemi na bočních klenbách kaple Kalvárie, stěnách kaple a dřevěném obložení tvořícím pozadí hlavního oltáře.²⁸ Na stěnách kaple byly zachyceny tři vrstvy výmalby, nejstarší provedená vápenným seccem s jednoduchým členěním linkami představující pilastry a výplně byla překryta složitější vrstvou s iluzivním kvádrováním s mramorováním a kanelovanými pilastry. Tato vrstva pak byla přetřena poslední zjednodušující olejovou a silně ztmavlou vrstvou malby. Nástropní malba na bočních klenebních polích

byla rovněž několikrát opatřena přemalbou. Nejstarší nefigurální vrstva provedená technikou secco s vegetabilním dekorem byla jednou zopakována a až poté byla opatřena figurálními výjevy (Obět Noema, Boj archanděla Michaela se zlem), pravděpodobně Josefem Neumannem (viz výše). Poté následovaly další olejové přemalby. Na dřevěném deštění se nacházela pouze jedna vrstva olejomalby bez podkladové vrstvy, pouze v horní partii deštění se nacházela vrstva šedé přemalby. V případě stěn i klenb bylo rozhodnuto prezentovat nejstarší kompaktní přemalbu, v případě dřevěného obložení byla logicky prezentována jediná dochovaná vrstva (mladší šedá přemalba v horní části byla sejmuta).

V roce 2010 probíhal restaurátorský zásah v prostorách západního bočního schodiště a zároveň byly restaurovány vybrané prvky oltáře. Restaurování od tohoto roku prováděla firma Jitky Musilové.²⁹ Na stěnách a klenbě bočního schodiště bylo v rámci dané koncepce rozhodnuto prezentovat nejkompaktněji dochovanou olejovou vrstvu z poloviny 19. století. V důsledku poškození vlhkostí byla malba na levé straně v torzálním stavu. Analogie protější strany a druhého bočního schodiště nám ovšem umožnila jít cestou rekonstrukce. V případě dřevěných prvků bylo rozhodnuto respektovat současnou povrchovou úpravu.

²⁷ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorská zpráva. Loreta Rumburk. Svaté schody, klenba kaple Kalvárie a dva klenební pasy dole u schodů*, 2008, uloženo TAMTÉŽ.

²⁸ Viz Milena NEČÁSKOVÁ, *Restaurátorská zpráva. Loreta Rumburk. Postranní klenby, pasy a stěny s dřevěným obložением v kapli Kalvárie na Svatých schodech*, 2009, uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. v Ústí nad Labem.

²⁹ Viz Jitka MUSILOVÁ – Marek SCHEIB – Adam SOUČEK – Petr ŠAFUS, *Restaurátorská zpráva. Restaurátorské práce – nástěnné a nástropní malby západního schodiště (při čelním pohledu schodiště vpravo), vybrané dřevěné polychromované prvky (výzdoba kaple Kalvárie) v objektu Svatých schodů v loretánské kapli v Rumburku rejstříkové číslo ÚSKP: 19486/5-3864*, 2010, uloženo TAMTÉŽ.

Obr. 11. Rumburk, Svaté schody, promrzlá stěna kaple Kalvárie, leden 2010. Foto: Eva Francová.

V některých případech se jednalo o jedinou provedenou vrstvu polychromie, jako tomu bylo u řezb duší a plamenů v očištění.

V roce 2011 bylo navázáno na předchozí etapy a byl proveden restaurátorský zásah v prostoru východního bočního schodiště, na stěnách hlavního schodiště, na dřevěných balustrádách hlavního schodiště a na vybraných dřevěných prvcích hlavního oltáře, přičemž se pokračovalo v duchu předchozími lety dané koncepce. V případě balustrád bylo rozhodnuto sejmuti nejmladší nevhodnou přemalbu a prezentovat starší výrazně barevné řešení.³⁰ V roce 2012 by měla být provedena truhlářská oprava všech tří schodišť, čímž bude obnova prostoru Svatých schodů s kaplí Kalvárie dokončena.

Bohužel i po provedených restaurátorských zásazích se prostory kaple i schodišť potýkají s vlhkostí, stejně jako tomu bylo v minulosti. Zejména v období prudkých klimatických změn dochází k silné kondenzaci vody na malbách stěn i kleneb. V zimě malby promrzají. Přes dosavadní snahy tuto situaci řešit nebylo doposud nalezeno uspokojující řešení. Dalším problémem je pak nevhodně zvolená technika malířů v polovině 19. století. Pre-

³⁰ Viz Jitka MUSILOVÁ – Marek SCHEIB – Adam SOUČEK – Petr ŠAFUS, *Restaurátorská zpráva. Restaurátorské práce – nástěnné a nástropní malby východního schodiště (při čelním pohledu schodiště vlevo), nástěnné malby hlavního, středového schodiště, vybrané polychromované prvky trvalé sochařské výzdoby, balustráda v otvorech stěn hlavního schodiště, v objektu Svatých schodů v loretánské kapli v Rumburku rejstříkové číslo ÚSKP: 19486/5-3864, 2011, uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Ústí nad Labem.*

zentovaná vrstva, provedená v naprosté většině (kromě bočních klenebních polí kaple) technikou olejomalby, vlivem času ztvrdla a od podkladu odloučené ztvrdlé šupiny lze jen velmi těžko připevnit znovu k podkladu. Je tedy nutné i do budoucna věnovat těmto problémům pozornost a stav maleb sledovat.

I přes nastíněné problémy je možné říci, že díky provedeným restaurátorským zásahům v letech 2007–2011 a zvolené koncepci je dnes možné návštěvníkům prezentovat – oproti stavu před restaurováním, kdy zčernalé stěny dávaly jen matně tušit obsahy výjevů – časově ucelený a zároveň ikonograficky promyšlený a propojený prostor Svatých schodů i kaple Kalvárie.³¹

RESUMÉ

HOLY STEPS IN RUMBURK AND THEIR RESTORATION IN THE YEARS OF 2007–2011

In her article the author deals with space of Holy Steps with the chapel of Calvary situated on the grounds of the Loreta Chapel in Rumburk (the district of Děčín) and with the process of their restoration in the years of 2007–2011. After a brief summary of history of the whole grounds the author pays attention to Holy Steps. The Rumburk imitation of Roman pattern of the Holy Steps on which Jesus Christ walked to Pontius Pilate was, comparing to other such implementations in our country finished due to the lack of money quite late, in the year of 1770. At first the author deals with the description of architectural concept of Rumburk Holy Steps. These are classically arranged: the central staircase is flanked by two side staircases with the side space of the Holy sepulchre and the scene of the Mocking of Christ. The author then describes iconographic decoration of the Holy Steps and the chapel of Calvary in Rumburk as traditional and referring to the sacrifice of Jesus Christ on the cross and other related topics. Apart from painting decorations there could be found sculptures such as a group *Ecce homo* and a group of outraged Jews. In the main part of the text the author deals with the process of restoration of both wall and ceiling paintings and sculptural decorations in the space of the staircases and the chapel and also with the problems arising during the process of restoration. The state of paintings has been significantly influenced by bad climatic conditions combined with badly chosen painting technique in the middle of the 19 century and this fact requires to be taken into consideration. Yet we could say that the finished restoration works have considerably contributed to renovation of the most valuable spaces of the cloister by the Loreta Chapel in Rumburk.

³¹ Hlavním investorem restaurátorských prací v prostorách Svatých schodů v letech 2007–2011 byla Římskokatolická farnost – děkanství Rumburk. Finanční spoluúčast byla poskytnuta z dotačních titulů Ministerstva kultury české republiky (Program na záchranu architektonického dědictví) a Ústeckého kraje (Program na záchranu a obnovu kulturních památek Ústeckého kraje). Dále se finančně spolupodílelo i Biskupství litoměřické a město Rumburk. Souběžně s restaurátorskými pracemi probíhaly v areálu i stavební práce. Obnova areálu nadále pokračuje.